

8.5

ONSDAGSSERIEN 15

Musikhuset kl. 19.00

David Zinman, dirigent

Gustav Mahler: Adagio ur symfoni nr 10
Adagio: Andante - Adagio

22 min

PAUS 20 min

Ludwig van Beethoven: Symfoni nr 3 Ess-dur
op. 55, "Eroica"
Allegro con brio
Marcia funebre: Adagio assai
Scherzo: Allegro vivace
Finale: Allegro molto

47 min

Paus ca kl. 19.30. Konserten slutar ca kl. 20.50. Sänds direkt i Yle Radio 1 och på Yle Arenan.

VÄNLIGEN KOM IHÅG ATT STÄNGA AV MOBILTELEFONEN!
Förbjudet att fotografera och att göra videoupptagningar eller ljudinspelningar under konserten.

GUSTAV MAHLER: ADAGIO UR SYMFONI NR 10

Sommaren 1910 började Gustav Mahler (1860–1911) vid sidan av sitt pågående arbete som dirigent i New York komponera en ny symfoni. Våren 1911 blev han allvarligt sjuk och avled innan symfonin blev färdig. Det nya verket utstakade vägen till nya stilområden, där ett alldeles nytt lugn och en självsäkerhet växte fram ur skuggan av vilda strider.

Tionde symfonins partitur är fullt med anteckningar av förtvivlade utrop ("Blott du vet vad detta betyder! Jag lever för dig, jag dör för dig, Almschil! Ah! Farväl!"), vilket gav tonsättarens hustru Alma Mahler anledning att dra sina egna slutsatser beträffande symfonins budskap: "Tionde symfonins egentliga ämne är vissheten om döden, smärtan som döden vållar och hånandet av döden."

På sin dödsbädd bad Mahler först att symfoniskisserna skulle brännas men till sist gav han hustrun rådet att använda sitt eget omdöme. Alma Mahler gav tillstånd att publicera verket som en faksimilutgåva år 1924. Då märkte man att första (Adagio) och tredje satserna var spelbara med smärre förändringar, som gjordes av tonsättaren Ernst Krenek med stöd av Alban Berg, Franz Schalk och Alexander von Zemlinsky.

Uppdraget att fullborda symfonin erbjöds senare åt bland andra Schönberg och Sjostakovitj som betackade sig för det. Under decenniernas lopp har flera versioner av

partituret publicerats. Den engelske Mahlerforskaren Deryck Cooke sammanställde år 1964 en spelbar version, som han finslipade under ett antal år och slutligen gav ut år 1976. Hans arbetsgrupp, som bestod av bland andra tonsättarna Colin och David Matthews, fortsatte arbetet ännu efter detta.

Cooke är rätt person att säga i vilken form första satsen i Mahlers symfoni bevarats för eftervärlden: *"En mapp med rubriken Adagio innehåller en fullt orkestrerad partiturskiss i Fiss-dur. Den är så pass färdig att den praktiskt taget kan spelas nästan som sådan. Från mitten framåt finns det emellertid brister: tempobeteckningar och spelanvisningar, dynamik och frasering saknas, och blåsarnas noter ser suspekt tomma ut under i långa avsnitt."*

Symfonins första sats (Adagio: Andante – Adagio) spelas ofta som ett separat nummer. Det är som om musiken fortsatte i nionde symfonis stämning av resignation och nostalgi. Violorna presenterar ett tvekan- de mottomotiv som tonar bort och ger plats åt huvudtemat i stråkarna. Melodin upplöses inför en överledning och därefter kommer sidomotivet som bygger på mottomotivet.

Materialet upprepas gång på gång som kära minnen kantade av onda aningar. Då violornas mottomotiv hörs för tredje gången startar de en dynamisk genomföring som kulminerar i en allt mer empatisk upprepning av huvudtemat. Nu försvinner emellertid den bekanta vägen: temabehandlingen skärs av allt hetsigare disharmonier och till sist sprider de allt ängsligare motiven på sig till en stillsam viskning.

Destruktiva krafter kommer in på

scenen i ett stort koralmotiv som plågar de tematiska fragmenten tills de slutligen stelnar i ett väldigt cluster, ett ackord som består av nio på varandra liggande toner och som penetreras av trumpetens höga A. Nu finns ingen återvändo till det som varit. Satsens huvudtema vacklar fram mot slutet letande efter sämja, samlar ihop sina spillror och utmattas slutligen i sköra durklanger.

LUDWIG VAN BEETHOVEN: SYMFONI NR 3 ESS-DUR OP. 55, EROICA

Ludwig van Beethoven (1770–1827) flyttade från Bonn till Wien en månad efter att Frankrike år 1792 hade förklarat sig för republik. Beethoven hade republikanska ideal men var försiktig med att förkunna sina åsikter. Med den ett år äldre Napoleons karriär förknippades alla förhoppningar och rädslor gällande den nya världsordningen. Enligt Anton Schindler kom den franske ambassadören i Österrike, Jean-Baptiste Bernadotte, redan så tidigt som år 1798 med ett förslag till Beethoven om att denne skulle skriva en komposition med Napoleon som tema.

I början av 1800-talet kände intelligentian dragning till Napoleon som björnen till honung. Så också Beethoven som i honom såg en ledare som kom med bud om en bättre värld. Symfoni nr 3 Ess-dur var ursprungligen "tillägnad Bonaparte" och hösten 1803 hade Beethoven planer på att flytta

till Paris. Då Napoleon i december lät kröna sig till kejsare, strök Beethoven år 1804 dedikationen från tredje symfonins titelblad och ersatte den med rubriken *Sinfonia eroica, composta per festeggiare il sovvenire di un grand'Uomo* – "Heroisk symfoni för att fira minnet av en storman".

Under hela början av 1800-talet strävade Beethoven i sin musik bort från wienklassicismen som började kännas för trång, men den musikaliska omvälvningen i tredje symfonin överraskade till och med den närmaste kretsen. I bakgrunden påverkades kompositören av sin vilja att dramatisera frihetstanken i scenmusikalisk form. Symfonins finaltema härstammar från baletten *Prometheus* skriven i upplysningsanda. Vid samma tid som *Eroican* tillkom operan *Fidelio* och oratoriet *Kristus på Oljeberget*.

Eroican är ingen programmatisk komposition men redan i ett tidigt skede började man förknippa den med stridsskildringar, vilket kompositören inte avvisade. Sorgmarschen (andra satsen) påminde lyssnarna om den franska republikens offentliga musik och ritualer med vilka man drog sig till minnes revolutionens martyrer. Symfonins dimensioner och förnyade tonspråk fick en samtida kritiker att beskriva den som en "utdragen, vild och vågad fantasi".

Verket tillägnades Furst Lobkowitz och uruppfördes i dennes palats, vilket omöjliggjorde den direkta revolutions-symboliken i verket. De utvidgade traditionella formerna och förknippandet av det tematiska arbetet med alla komponenter i verket, gav det klassiska tänkandet en ny inriktning.

Symfonin hade fått en profetisk uppgift som den tvingades klara av med musikaliska medel.

Eroican hör i likhet med Monteverdis *Orfeo* eller Stravinskijns *Våroffer* till musikens milstolpar, där de historiska krafterna kör igenom kompositören som en strid ström av inspiration.

Två forteackord i orkestern (Allegro) sätter första satsen i en obönhörlig rörelse, där den dynamiska spänningen upprepade gånger göms under de lyriska avsnitten. Både huvud- och sidotemat är enkla och erbjuder möjlighet till en rytmisk utveckling som får kraftigt utlopp i forteavsnitten samt i slående orkesterackord.

I genomföringen introducerar Beethoven två nya teman och avancerar djärvt mot allt avlägsnare tonarter, varefter returen till Ess-dur i den dramatiska codan blir segerviss. I själva verket är sonatformen utformad som en praktfull förberedelse inför denna coda vars höjdpunkt kompositören vid senare spelningar ytterligare skärpte med trumpet.

Första satsens kamp kontrasterar bjärt med den långsamma satsens (Adagio assai) sorgmarsch. Satsens två omfattande mellersta episoder utvidgas i symfonisk riktning av två karaktärsstycken som lånats utanför stilartern. Speciellt i den senare scenen fördjupas tragedin till dimensioner som påminner om antika dramer.

Det intensiva scherzot (Allegro vivace) är officiellt det första i sitt slag av Beethoven. Trots triodelen som görs festligare av tre valthorn har satsens febrila rytmer en mystisk underton som betonas av pukorna alldeles i slutet av satsen.

Finalen (Allegro molto) börjar med ett utbrott som rensar bort all spekulation från det symfoniska fältet. Först presenteras temats ackompanjemang på bas (pizzicato) och först sedan ett tema som gått i arv från baletten *Prometheus*. Variationerna utvidgas till stora scener som oväntat glider över i moll och kulminerar i en intensiv fuga. Variationerna efter fugan tycks ha uppnått ett slags panteistisk frid, som slutligen tynar i moll. Ett energiskt sista ryck för symfonin mot ett lyckligt slut.

Antti Häyrynen

DAVID ZINMAN

Amerikanen David Zinman (f. 1936) hör till vår tids mest erfarna och uppskattade dirigenter. År 2014 avslutade han sin 19-år långa period som musikalisk chef för Tonhalle-orkestern i Zürich, varvid han utnämndes till orkesterns hedersdirigent.

Zinman inledde sin karriär åren 1961–64 som Pierre Monteux' assistent. Efter chefsdirigentskapet för Rotterdams filharmoniker 1979–82 följde uppdrag i Förenta Staterna som musikchef för Rochesters filharmoniker 1974–85, förste gästdirigent för Baltimores symfoniorkester samt som dess musikaliska chef 1985–98. År 1995 knöts han till Tonhalle-orkestern i Zürich.

Zinman gästdirigerar runt om i världen. Under innevarande säsong dirigerar han förutom Radions symfoniorkester bland andra Wiens symfoniker, Lyons nationalorkester, Paris orkes-

ter, Deutsche Kammerphilharmonie Bremen, Berlins konserthusorkester, Dallas symfoniorkester samt Tonhalle-orkesteren.

Zinman är också känd för sina många mästartkurser. År 1998 utnämndes han till musikchef vid festivalen i Aspen och i samband därmed grundade han och ledde American Academy of Conducting fram till år 2009.

Zinman har gjort långt över ett hundra skivinspelningar (Argo, Sony, Decca, Virgin, Arte Nova, etc.), med en repertoar som sträcker sig från Bach, Haydn, Mozart och Beethoven till 1900-talets klassiker. Exempelvis med Tonhalle-orkesteren har han spelat i alla symfonier av Beethoven, Schubert, Schumann och Mahler samt ett omfattande urval musik av Richard Strauss. Hans inspelning av Henryk Góreckis tredje symfoni *Sorrowful Songs* med sopranen Dawn Upshaw och London Sinfonietta släpptes år 1992 och hör till de allra mest sålda skivorna av klassisk musik genom tiderna.

RADIONS SYMFONIORKESTER

Radions symfoniorkester (RSO) är YLE:s orkester med uppgift att producera och befrämja finländsk musikkultur. Orkesterns chefsdirigent är Hannu Lintu som tillträdde sin post hösten 2013.

Radioorkesteren grundades år 1927 och bestod av tio musiker. På 1960-talet utvidgades den till en fulltalig symfoniorkester. RSO:s tidigare chefsdirigenter är Toivo Haapanen, Nils-Eric

Fougstedt, Paavo Berglund, Okko Kamu, Leif Segerstam, Jukka-Pekka Saraste och Sakari Oramo.

Vid sidan av de stora klassiska och romantiska mästerverken omfattar RSO:s repertoar en hel del ny musik och orkestern uruppför årligen ett flertal beställningar som gjorts av YLE. Till RSO:s uppgifter hör även att förse radions arkiv med friköpta inspelningar av hela den inhemska orkesterrepertoaren. Under spelåret 2018–2019 uruppför orkestern fyra verk som beställts av YLE.

RSO har spelat in på skiva musik av bl.a. Mahler, Ligeti, Eötvös, Sibelius, Lindberg, Saariaho, Sallinen, Kaipainen och Kokkonen samt premiärinspelningen av Armas Launis opera *Aslak Hetta*. Inspe­lingen av Bartóks violinkonserter med Christian Tetzlaff under Hannu Lintus ledning fick Gramophone Award 2018. En skiva med Sibelius tondikter och sånger fick International Classical Music Award (ICMA) 2018. Därtill nominerades den till Editor's Choice i tidskriften Gramophone i november 2017 och var BBC Music Magazines månadsens skiva i januari 2018. Spelåret 2018–2019 gör orkestern skivinspelningar med musik av Lutostawski, Fagerlund och Beethoven.

RSO konserterar regelbundet på olika håll i världen. Under spelåret 2018–2019 gör orkestern en hemlandsturné under Hannu Lintus ledning till Jakobstad, Kauhajoki, Forssa och Lahtis.

RSO:s konserter sänds direkt på Yle Arenan och i Yle Radio 1 samt ges inspelade på Yle Teema & Fem och på Yle TV1.